

Ondernemings- recht

Preventieve taak van de accountant in een onderneming in moeilijkheden *

GÉRARD DELVAUX

Voorzitter IAB

INLEIDING

Het is vaak moeilijk om de juiste diagnose te stellen waaruit kan worden afgeleid dat een onderneming zich in staat van discontinuïteit bevindt. Toch kan het voor de bedrijfsleiders verstrekende gevolgen hebben, als ze het leven van de onderneming kunstmatig verlengen, wanneer vaststaat dat ze niet meer aan haar langetermijnverplichtingen kan voldoen. Belangrijk bij de beslisbaarheid van het bestuursorgaan tot voortzetting van de activiteit, is dat deze continuïteit wordt verzekerd. Deze overtuiging moet, onzes inziens, steunen op concrete criteria aan de hand waarvan de accountant de continuïteit van bedrijfsuitoefening kan beoordelen. De continuïteit kan op korte termijn (een jaar) worden beoordeeld.

Als een onderneming in gevaar verkeert, moet het bestuursorgaan alle vereiste herstelmaatregelen treffen, anders begaat het een zware fout.

De bestuurders moeten de problemen en de risico's immers herkennen en analyseren, zodra ze aan het licht komen. Ze moeten alles in het werk stellen om een herstructureringsplan, gebaseerd op realistische analyses, op te stellen.

In een onderneming in moeilijkheden is het de eerste taak van de accountant, de bestuurders te waarschuwen en hun bij te staan bij het opstellen van de nodige simulaties aan de hand waarvan de overlevingskansen van de onderneming kunnen worden afgewogen.

De commissaris moet zich, op grond van de aansprakelijkheid die hem door het Wetboek van vennootschappen is toebedeeld, afvragen of de veronderstelling van continuïteit van bedrijfsuitoefening gegrond is. Wanneer hij ter gelegenheid van zijn controlewerkzaamheden gewichtige en overeenstemmende feiten vaststelt die de continuïteit van de onderneming in het gedrang kunnen brengen, moet hij bij de raad

van bestuur de alarmprocedure inzetten en desgevallend de rechtbank van koophandel op de hoogte stellen (art. 138 § 2).

De hervorming van het recht van de ondernemingen in moeilijkheden is eveneens een nieuwe opdracht die aan de rechtbank van koophandel is toebedeeld, en zulks ingevolge de hervorming van het faillissement en van de nieuwe procedure inzake het gerechtelijk akkoord, waarvan het achterliggende idee het herstel van ondernemingen met moeilijkheden van voorbijgaande aard is.

Het doel is immers de ondernemingen in moeilijkheden ertoe aan te zetten om voor de weg van het herstel te kiezen, en niet af te wachten tot het te laat is.

* Uittreksel uit het boek : G. DELVAUX en H. FRONVILLES, *Entreprises en difficulté, concordats et faillites, dissolution des sociétés commerciales, mission de contrôle de l'expert-comptable et du reviseur prévue par l'article 181 du Code des sociétés*, Ed. comptabilité et productivité, 2004.

Ondernemingsrecht

Door de humanisering van de rechtbank kan een veeleer constructieve dialoog met de onderneming in moeilijkheden worden aangegaan.

Het gerechtelijk akkoord mag niet te licht worden opgevat. Het blijft een uitzonderingsprocedure en de boekhoudprofessional moet zijn taak naar behoren hebben vervuld, alvorens een aanvraag tot gerechtelijk akkoord in te dienen. Hij is de wettelijke raadsman van de

onderneming en zijn preventieve taak blijft de drijvende kracht van zijn functie binnen de onderneming.

In een onderneming in moeilijkheden moet de opdracht van de accountant hoofdzakelijk steunen op het geheel van de technieken die de zijne zijn, opdat hij zijn contract als adviseur zo goed mogelijk zou kunnen vervullen zodat de bestuurders de juiste beslissingen treffen.

De eerste stap van de werkzaamheden van de accountant bestaat in de controle van een zo recent mogelijke boekhoudkundige toestand ten einde een diagnose te stellen en een aanzet tot oplossingen te geven, zodat zijn cliënt de juiste beslissing kan nemen, namelijk: herstructurering, vereffening, gerechtelijk akkoord of neerlegging van de boeken.

DE VOORTGANG VAN DE OPDRACHT VAN DE ACCOUNTANT KAN ALS VOLGT WORDEN SAMENGEVAT:

EERSTE STAP	1. CONTROLE VAN DE BOEKHOUDKUNDIGE TOESTAND	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Algemene kennis van de onderneming ▶ Studie inzake administratieve en boekhoudkundige organisatie ▶ Betrouwbaarheid van het stelsel – Organogram – Interne controle ▶ Onderzoek van de actief-, passief- en resultatenposten met de waarderingregels ▶ Correcties ▶ Opstellen van de juiste boekhoudkundige toestand
TWEDE STAP	2. DIAGNOSE	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Vragenlijst betreffende de beoordeling van de continuïteit ▶ Analyse van de resultaten ▶ Financiële analyse van de balans ▶ Conclusies ▶ Bespreking met de bedrijfsleiders
DERDE STAP	3. VOORGESTELDE OPLOSSINGEN	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Aanzet tot oplossingen ▶ Simulatie met het oog op oplossingen
VIERDE STAP	4. BESLISSINGEN Herstructurering of vereffening of gerechtelijk akkoord of faillissement	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Aanpassing van de waarderingregels ▶ Opstelling van een recente boekhoudkundige toestand

1. DISCONTINUÏTEIT

1.1. Inleiding: taak van het bestuursorgaan, de commissaris, de kamers voor handelsonderzoek

Om de opsporing van ondernemingen in moeilijkheden te vergemakkelijken heeft de wet op het gerechtelijk akkoord de kamers van handelsonderzoek ingesteld. Deze werden vroeger “depistagediensten” genoemd en hadden feitelijk geen wettelijke grondslag. Om de discontinuïteit op te sporen, organiseert de wet eveneens het inwinnen van inlichtingen. Daarenboven heeft ook de commissaris een toezichthoudende en waarschuwende opdracht.

1.1.1. Verantwoording van de continuïteit door het bestuursorgaan: taak van de accountant

Artikel 96 van het Wetboek van vennootschappen bepaalt dat het bestuursorgaan, bij het opstellen van de jaarrekening, in zijn jaarverslag uitdrukkelijk de veronderstelling van continuïteit moet verantwoorden, zodra de onderneming in moeilijkheden geraakt.

Immers, in het jaarverslag moet een bijkomende vermelding worden ingelast ingeval uit de balans een overgedragen verlies blijkt of uit de resultatenrekening gedurende twee opeenvolgende boekjaren een verlies van het boekjaar blijkt (rubriek 11 van de resultatenrekening).

In dergelijk geval moet het bestuursorgaan de gegrondheid van de toepassing van de waarderingsregels in de veronderstelling van continuïteit verantwoorden.

Ondernemingen die geen jaarverslag moeten opstellen noch bekendmaken (verkorte jaarrekening), moeten, overeenkomstig artikel 94, lid 2 van het Wetboek van vennootschappen, een gelijkaardige vermelding in hun toelichting bij de jaarrekening aanbrengen.

De verantwoording van de gegrondheid van de continuïteit van de onderneming is uiteraard van fundamenteel belang, want ze verwijst rechtstreeks naar de waarderingsregels voorgeschreven bij artikel 28, § 2 van het koninklijk besluit van 30 januari 2001 betreffende de jaarrekening van de ondernemingen, dat, in geval van discontinuïteit, in een aanpassing van de waarderingsregels voorziet.

De taak van de accountant is van het hoogste belang op het gebied van het advies dat aan het bestuursorgaan moet worden gegeven met het oog op het nemen van de gepaste maatregelen. De accountant moet de onderneming bijstaan bij alle wettelijke procedures die moeten worden ingezet, als de discontinuïteit van de onderneming in moeilijkheden vaststaat.

1.1.2. Taak van de kamers voor handelsonderzoek

De kamers voor handelsonderzoek hebben als opdracht de toestand van de ondernemin-

gen in moeilijkheden te identificeren en op te volgen. Daarbij steunen ze op een aantal “knipperlichten”, waarvan geweten is dat ze tot discontinuïteit leiden.

De wet op het gerechtelijk akkoord bepaalt dat op de griffie van de rechtbank van koophandel een lijst met inlichtingen en nuttige gegevens wordt bijgehouden betreffende natuurlijke personen en vennootschappen die met financiële moeilijkheden worden geconfronteerd die de continuïteit van bedrijfsuitoefening in het gedrang kunnen brengen. Onder meer de volgende inlichtingen worden overgemaakt:

- niet-neerlegging van de jaarrekening;
- lijst van de protesten van de geaccepteerde wisselbrieven en van de orderbriefjes;
- de verstekvonnissen en de vonnissen uitgesproken op tegenspraak tegen handelaars die de hoofdsom niet betwist hebben;
- niet-betaling van RSZ-bijdragen gedurende twee kwartalen;
- niet betaling van de BTW of de bedrijfsvoorheffing gedurende twee kwartalen;
- beslissingen tot klasseverlaging, schorsing of intrekking van een erkenning van een aannemer;
- enz.

De kamers voor handelsonderzoek kunnen van ambtswege onderzoeken of de dubieuze debiteuren de voorwaarden voor het gerechtelijk akkoord vervullen.

Dit onderzoek door de kamers voor handelonderzoek wordt toevertrouwd aan een rechter bij de rechtbank van koophandel (magistraat) ofwel aan een handelaar die door de voorzitter wordt aangesteld om te zetelen als handelsrechter (rechter in handelszaken).

Als de kamer voor handelsoorzaak van oordeel is dat de schuldenaar (onderneming in moeilijkheden) de voorwaarden vervult om een gerechtelijk akkoord te verkrijgen, wordt hij in hoorzitting opgeroepen en verzocht de volgende informatie te verstrekken:

- de stand van zaken van de onderneming;
- de geplande herstelmaatregelen;
- de voorstellen tot akkoord of tot vereffening.

De kamers voor handelonderzoek brengen verslag uit bij de Procureur des Konings die in de procedure inzake het gerechtelijk akkoord over het initiatiefrecht beschikt of het faillissement kan vorderen.

1.1.3. Taak van de commissaris

Artikel 138, § 2 van het Wetboek van vennootschappen verleent de commissaris een toezichthoudende en waarschuwende taak.

De commissarissen die ter gelegenheid van hun controlewerkzaamheden gewichtige en overeenstemmende feiten vaststellen die de continuïteit van de onderneming in het gedrang

kunnen brengen, moeten het bestuursorgaan hiervan schriftelijk en op een omstandige wijze op de hoogte brengen. Het bestuursorgaan moet op deze waarschuwing van de commissaris reageren door te beraadslagen over de maatregelen die moeten worden genomen om de continuïteit van de onderneming gedurende een redelijke termijn te vrijwaren. Bij gebrek aan antwoord binnen de maand, of bij een antwoord dat de commissaris ontoereikend acht, kan hij zich rechtstreeks tot de voorzitter van de rechtbank van koophandel wenden om hem zijn vaststellingen mee te delen, en zulks zonder schending van het beroepsgeheim ingeschreven in artikel 458 van het Strafwetboek.

1.2. Hoe moet de continuïteit worden beoordeeld ?

1.2.1. Beoordelingscriteria

De informatienota van de Nationale Raad van de Franse Accountants¹ verschaft een bepaald aantal objectieve criteria aan de hand waarvan kan worden nagegaan of de continuïteit al dan niet wordt gevrijwaard. Deze criteria hebben geen absolute waarde, daarom wordt gepreciseerd dat:

“De draagwijdte van elk criterium afzonderlijk kan niet significant zijn en de continuïteit niet in het gedrang brengen. Doorgaans is het het samengaan van verschillende ongunstige criteria en hun comple-

mentariteit die toelaten het reële risico dat op de continuïteit drukt te bepalen.

De informatienota verschaft drie grote soorten van criteria die toelaten de continuïteit te beoordelen.

Criteria op basis van de financiële toestand. Dit zijn criteria die voornamelijk, rechtstreeks of onrechtstreeks, de financiële toestand en de liquiditeiten betreffen, en dienvolgens de solvabiliteit van de onderneming (bijvoorbeeld: opsporing van te dure financieringsbronnen).

Criteria op basis van de exploitatie. Dit zijn criteria die de werking van de exploitatie betreffen (bijvoorbeeld: negatief autofinancieringsvermogen, exploitatieresultaten ontoereikend om de economische afschrijvingen te dekken).

Andere buitengewone criteria die ernstige boekhoudkundige of financiële gevolgen hebben (bijvoorbeeld: zware, herhaalde sociale conflicten).

De aanwending van de hiervoor vermelde criteria moet worden genuanceerd in de mate dat bepaalde gegevens de eventuele effecten ervan nadien zouden afzwakken, opheffen of gewoon uitstellen. Deze gegevens moeten slechts in aanmerking worden genomen als ze op duurzame wijze de toestand van de onderneming afzwakken (bijvoorbeeld: hernieuwing van leningen op de vervaldag, stopzetting van de activiteiten die het negatieve autofinancie-

ringsvermogen veroorzaken, nieuwe markten en nieuwe producten, enz.).

Na dit onderzoek kunnen de bestuursorganen zich een mening vormen over de graad van continuïteit van de onderneming.”

Enige jaren geleden werden de bevoegdheden van de Hoge Raad voor het Bedrijfsrevisoraat (thans Hoge Raad voor de Economische beroepen) uitgebreid tot de accountants.

In het kader van de preventieve taak van de accountant en bedrijfsrevisor ten aanzien van de ondernemingen in moeilijkheden, formuleert de Hoge Raad voor de Economische Beroepen de aanwijzingen aan de hand waarvan de discontinuïteit van de onderneming kan worden beoordeeld als volgt:

Bij gebrek aan een juridische definitie ter zake, moet voor het definiëren van een onderneming in moeilijkheden worden gesteund op de criteria liquiditeit, solvabiliteit, rendabiliteit en toegevoegde waarde, en kan worden gesteld dat een onderneming in moeilijkheden verkeert zodra haar toestand, om economische, financiële, organisatorische, sociale of andere redenen, zodanig evolueert dat redelijk kan worden aangenomen dat ze het vroeg of laat moeilijk zal krijgen om voldoende inkomsten te genereren om aan haar wettelijke en contractuele verbintenissen

te voldoen en de nodige investeringen te verrichten.

De Hoge Raad voor de Economische Beroepen verwacht van de interne of externe beroepsbeoefenaar die vaststelt dat financiële moeilijkheden die de continuïteit bedreigen van de onderneming waarvan hij bediende, accountant of commissaris is, dat hij met een schriftelijk verslag, het management of het bestuursorgaan op deze moeilijkheden wijst.

De commissaris moet nagaan of voor de naamloze vennootschappen de procedure van de artikelen 633 en 634 van het Wetboek van vennootschappen, voor de besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid deze van de artikelen 332 en 333 en voor de coöperatieve vennootschappen deze van de artikelen 431 en 432 werd ingezet.

Gelet op het feit dat de lezer uit een verslag van de commissaris zonder voorbehoud, mag opmaken dat de onderneming, behoudens onvoorziene omstandigheden, ten minste gedurende een jaar in continuïteit zal blijven, is de Hoge Raad van oordeel dat de algemeenheid van de opdracht van de commissaris en de vereisten van het maatschappelijk leven impliceren dat het controleverslag volledig, ondubbelzinnig en uit zichzelf makkelijk door derden begrijpbaar is.

De Hoge Raad meent dat de moeilijkheden trouwens vaak reeds gekend zijn door de werknemers, leveranciers en kredietverstrekkers. Derhalve mag de vaststelling dat een onderneming continuïteitsproblemen heeft, niet worden versluierd achter subtiele formuleringen of verwijzingen die derden zouden kunnen misleiden.

In de economische crisis van de laatste jaren, die trouwens aansleept, hadden of hebben bepaalde ondernemingen het moeilijk om hun activiteit onder behoorlijke voorwaarden voort te zetten.

Het is vaak moeilijk om de juiste diagnose te stellen waaruit kan worden afgeleid dat een onderneming zich in staat van discontinuïteit bevindt.

De wet van 17 juli 1997 op het gerechtelijk akkoord breidt de aansprakelijkheid van de boekhoudprofessional uit. Daartoe werd het vennootschapsrecht aangevuld. Artikel 138 van het Wetboek van vennootschappen werd dan ook als volgt geformuleerd:

“De commissarissen die ter gelegenheid van hun controlewerkzaamheden gewichtige en overeenstemmende feiten vaststellen die de continuïteit van de onderneming in het gedrang kunnen brengen, moeten het bestuursorgaan hiervan schriftelijk en op een omstandige wijze op de hoogte brengen.

In dat geval moet het bestuursorgaan beraadslagen over de maatregelen die moeten worden genomen om de continuïteit van de onderneming gedurende een redelijke termijn te vrijwaren.

De commissarissen kunnen afzien van de melding bedoeld in het eerste lid, wanneer ze vaststellen dat het bestuursorgaan reeds heeft beraadslaagd over de maatregelen die moeten worden genomen.

Indien binnen een maand na de kennisgeving van de melding bedoeld in het eerste lid, de commissarissen niet werden ingelicht over de beraadslaging door het bestuursorgaan over de genomen maatregelen of de in het vooruitzicht gestelde maatregelen om de continuïteit gedurende een redelijke termijn te vrijwaren, of indien ze oordelen dat de maatregelen de continuïteit in de bedrijfsuitoefening niet kunnen vrijwaren gedurende een redelijke termijn, kunnen ze hun vaststellingen meedelen aan de voorzitter van de rechtbank van koophandel. In dat geval is artikel 458 van het Strafwetboek niet toepasselijk.

Indien geen commissaris is benoemd, moet het bestuursorgaan, wanneer gewichtige en overeenstemmende feiten de continuïteit van de onderneming in het gedrang kunnen brengen, eveneens beraadslagen over

de maatregelen die moeten worden genomen om de continuïteit van de onderneming gedurende een redelijke termijn te vrijwaren.”

De lezer kan bijlage 1 van de aanbeveling van het IBR, betreffende de controle van een onderneming in financiële moeilijkheden, raadplegen. Deze aanbeveling behandelt onder meer het begrip continuïteit en discontinuïteit, de aansprakelijkheid van de bedrijfsleiders en van de commissaris en de bijzondere procedures die moeten worden toegepast wanneer de commissaris een ernstig risico op verstoring van de continuïteit vaststelt.

De continuïteit wordt vermoed. De discontinuïteit moet worden bewezen en dat bewijs moet op een nauwkeurige diagnose steunen ².

De bestuurders of zaakvoerders stellen een verslag op waarin ze rekenschap geven van hun beleid (art. 95 W. Venn.). Dat jaarverslag bevat (art. 96 W. Venn.):

6° ingeval uit de balans een overgedragen verlies blijkt of uit de resultatenrekening gedurende twee opeenvolgende boekjaren een verlies van het boekjaar blijkt, een verantwoording van de toepassing van de waarderingsregels in de veronderstelling van continuïteit.

Met andere woorden, wanneer in de voormelde veronderstellingen de boekhouding een verlies uitwijst, moeten de

bestuurders rechtvaardigen waarom de onderneming steeds op basis van het continuïteitsbeginsel waardeert en haar waarderingsregels niet aanpast. Deze rechtvaardiging moet in het kader van het jaarverslag worden gedaan, waardoor ook derden zich een idee over de toestand van de onderneming kunnen vormen.

De taak van de accountant als bijstandverlener is van primordiaal belang

Kleine en middelgrote ondernemingen (kmo's)

De verplichting om de toepassing van de waarderingsregels op basis van het continuïteitsprincipe te rechtvaardigen, geldt ook voor de kmo's. Op één punt van verschil na: ze moeten deze gegevens niet in het jaarverslag, maar in de toelichting bij de jaarrekening vermelden.

Begrippen continuïteit en discontinuïteit

Het Instituut van de Bedrijfsrevisoren (IBR) neemt in het algemeen de volgende begrippen in aanmerking:

De veronderstelling van continuïteit veronderstelt dat de onderneming in staat is om haar activiteiten in een voorzienbare toekomst voort te zetten. Vanuit deze hypothese moet de onderneming niet als een vermogen dat op een bepaald moment vatbaar is voor vereffening, maar als een dynamische onderneming die in staat is haar doelstellingen

op langere termijn te verwezenlijken, worden beschouwd. De veronderstelling van continuïteit van bedrijfsuitoefening vormt de basis van de waarderingsregels.

Overeenkomstig IAS 1 (§ 24) *“dient het management, in zijn oordeelsvorming over de gewaarborgde continuïteit van de onderneming, rekening te houden met alle informatie die voor de nabije toekomst beschikbaar is, namelijk voor een periode van minstens twaalf maanden vanaf de balansdatum. De mate waarin aan deze informatie aandacht moet worden besteed, is afhankelijk van de feiten in elk afzonderlijk geval.”*

De revisor beoordeelt de veronderstelling van continuïteit vanuit hetzelfde tijdsperspectief als de bestuurders. Derhalve zal de periode waarop de oordeelsvorming over de continuïteit slaat, minimum twaalf maanden vanaf de afsluiting van het boekjaar bedragen. De beoordelingselementen die op het einde van de belangrijkste controlewerkzaamheden bekend zijn, moeten worden onderzocht, ook al kunnen de effecten ervan zich na deze periode van twaalf maanden voordoen. De revisor bekijkt samen met de bestuurders of er, naar hun weten, gegevens zijn die, na deze normale periode van twaalf

maanden, twijfel zouden kunnen doen ontstaan over de continuïteit.

Het begrip discontinuïteit uit het boekhoudrecht mag niet worden gelijkgesteld met het begrip “staking van betaling” dat als criterium dient voor het faillissement.

Artikel 28, § 2 van het koninklijk besluit betreffende de jaarrekening bepaalt drie gevallen waarin de waarderingsregels moeten worden gewijzigd ten gevolge van de omkering van het vermoeden van continuïteit van de onderneming :

- indien de onderneming besluit haar activiteit stop te zetten ingevolge een beslissing tot invereffeningstelling; de stopzetting van de activiteiten is niet altijd het gevolg van de ontbinding van de vennootschap;
- indien de onderneming besluit haar activiteit stop te zetten zonder enige beslissing tot invereffeningstelling vanwege de bevoegde organen; dergelijke situatie is vaak moeilijk te identificeren, aangezien daartoe een beroep moet worden gedaan op de medewerking van de bestuurders;
- wanneer er niet meer kan van worden uitgegaan dat de vennootschap haar bedrijf

zal voortzetten; het betreft de extreme situatie waarin de onderneming zich zou kunnen bevinden, bijvoorbeeld door het dreigend gevaar voor staking van betaling, verdwijning van het maatschappelijk doel, enz.

Ook wanneer de discontinuïteit een tak van werkzaamheid betreft, moeten de waarderingsregels worden aangepast. De revisor moet aandacht besteden aan de gevolgen van deze waardecorrecties in verband met de tak van werkzaamheid ten aanzien van de continuïteit van de onderneming in haar geheel.

1.2.2. Vragenlijst betreffende de beoordeling van de continuïteit

Tot staving van het oordeel dat de accountant zich heeft gevormd na controle van de zo recent mogelijke boekhoudkundige toestand, kan hij de onderneming vragen de vragenlijst betreffende de bedrijfscontinuïteit in te vullen. Deze vragenlijst wordt voorgesteld door het Belgisch Centrum voor Boekhoudkundige Normalisatie en het Revisoraat van het IBR.

De vragenlijst beoogt de aanwijzingen van een toestand die tot continuïteitsverstoring zou kunnen leiden, naar voren te brengen.

Ondernemingsrecht

	JA	NEEN	COMMENTAAR
A. ALGEMEEN			
1. Werde het boekjaar van de vennootschap verlengd?			
2. Werde de jaarlijkse algemene vergadering op een andere datum dan de statutaire datum gehouden?			
3. Werden er onlangs bestuurders of commissarissen ontslagen?			
4. Zijn er onlangs lange en herhaaldelijke afwezigheden geweest bij de directie of de naaste medewerkers?			
5. Waren er onlangs betalingsachterstanden? - inzake de lonen van het personeel? - inzake RSZ-bijdragen? - inzake verschuldigde bedrijfsvoorheffing? - inzake de personenbelasting? - inzake de vennootschapsbelasting? - inzake verschuldigde BTW?			
6. Werden er onlangs wissels geprotesteerd?			
7. Waren er onlangs dagvaardingen tot betaling voor de rechtbank van koophandel?			
8. Werde er onlangs beslag gelegd?			
9. Werden er onlangs vervaldagen van langetermijnkredietovereenkomsten verschoven?			
10. Is de (eventuele) financiële afhankelijkheid van een andere vennootschap recentelijk toegenomen?			
11. Zijn er onlangs belangrijke franchiserechten, octrooien, enz. verstreken?			
12. Worden er tegen de onderneming rechtsvervolgingen ingesteld?			
13. Is de activiteit van de onderneming afhankelijk van: - één of enige belangrijke leveranciers? - één of enige belangrijke klanten?			

	JA	NEEN	COMMENTAAR
14. Heeft de onderneming onlangs staatssteun aangevraagd?			
15. Zijn de producten van de onderneming nog competitief?			
B. BETREFFENDE DE RESULTATENREKENING			
1. Stelt u recurrente exploitatieverliezen vast?			
2. Staat de onderneming hogere kosten toe dan normaal?			
3. Betaalde de onderneming hoge nalatigheidsinterest?			
4. Is het bedrag van de financiële kosten die de onderneming draagt hoger dan 3,5 % van haar omzet?			
5. Wijst het fiscaal dossier van de onderneming op achterstand?			
C. BETREFFENDE DE BALANS			
1. Is het evenwicht van de onderneming op korte termijn (liquiditeit, solvabiliteit, bedrijfskapitaal) in gevaar?			
2. Is de schuldenlast van de onderneming onlangs gestegen?			
3. Is de omloopsnelheid van de klanten en de voorraden minder goed dan de gemiddelde omloop in dit type activiteit?			
4. Gebruikt de onderneming kortetermijnleningen om langetermijninvesteringen te financieren?			
5. Is het eigen vermogen van de onderneming ontoereikend ten aanzien van het balanstotaal?			

Wanneer het antwoord op een vraag positief is, moet naar de fundamentele redenen van dit antwoord worden gezocht.

1.2.3. Financiële analyse van de resultaten

A. Betreffende de resultaten en de financiële structuur

De accountant moet, op basis van een recente correcte toestand, zijn specifieke technieken aanwenden om zich een opinie te vormen over de structuur van de onderneming en haar rendabiliteit.

Daartoe moet hij de methode van de ratio's gebruiken, waarbij hij de meest significante in aanmerking neemt, namelijk:

➔ **Betreffende de resultaten en de analyse van de rendabiliteit**

- de bepaling van de brutomarge / verkopen (in absolute en relatieve waarde)
- de nettomarge op verkopen
- het percentage van de toegevoegde waarde
- de toegevoegde waarde per tewerkgesteld persoon
- de toegevoegde waarde / bruto materiële vaste activa
- het deel van de personeelskosten in de toegevoegde waarde
- het deel van de afschrijvingen, waardeverminderingen en voorzieningen voor risico's en kosten in de toegevoegde waarde
- het relatief belang van de kosten van schulden ten aanzien van de toegevoegde waarde
- de rendabiliteit van het eigen vermogen na belastingen

- de cashflow
- de cashflow / eigen vermogen
- de brutorendabiliteit van de totale activa voor belastingen en kosten van schulden
- de nettorendabiliteit van de totale activa voor belastingen en kosten van schulden
- voorstelling van de balans na herwerking van de voorraden om grote massa's te doen verschijnen
- de liquiditeit in ruime zin
- de liquiditeit in enge zin
- de omloopsnelheid van de voorraden en goederen
- de omloopsnelheid van de voorraden in uitvoering en gereed product

➔ **Betreffende de balans en de financiële structuur**

- het aantal dagen klantenkrediet
- het aantal dagen leverancierskrediet
- de solvabiliteit
- het relatief belang van de aankopen van materiële vaste activa ten aanzien van immateriële vaste activa
- de tabel van de waarde-mutaties
- de analyse van het bedrijfskapitaal
- de analyse van het verschil op korte termijn
- ...

We bespreken de voorvermelde ratio's niet. Onthoud echter wel dat ze alle hun betekenis in de tijd hebben. Daarom moeten de cijfers periode per periode worden vergeleken en op dezelfde manier zijn opgesteld ten einde de evolutie ten aanzien van een gegeven referentie te kunnen nagaan.

De eerste conclusies van de accountant moeten toelaten om dichterbij de oplossingen die aan de toestand van de onderneming moeten worden gegeven, te komen. In een moeilijke situatie kunnen de algemene conclusies betreffende de financiële structuur de volgende zijn:

- onevenwicht tussen het vast kapitaal en het eigen vermogen
- negatief bedrijfskapitaal
- negatief kortetermijnverschil (vereffening in strikte zin)
- voorraad te hoog ten aanzien van de activiteitsgraad
- terugvordering van vorderingen niet in overeenstemming met de algemene voorwaarden van het handelsverkeer
- te hoge schulden op korte termijn
- onderkapitalisatie, enz.

Deze financiële structuur in onevenwichtige toestand houdt niet noodzakelijk verband met de rendabiliteit van de onderneming. De beoordeling van deze rendabiliteit gebeurt op het niveau van het bedrijfsresultaat en de cashflow. Toch zal de falende financiële structuur van een vennootschap doorgaans financiële kosten veroorzaken die niet in verhouding staan tot de graad van activiteit.

De financiële kosten slopen het bedrijfsresultaat op en brengen de onderneming in een maalstroom van problemen te

wijten aan onderkapitalisatie (betalingsachterstand bij bevoorrechte schuldeisers: RSZ, bedrijfsvoorheffing, enz.; betalingsachterstand bij niet-bevoorrechte schuldeisers: vandaar zwakke financiële onafhankelijkheid van de onderneming).

De oude regel van het evenwicht tussen het eigen vermogen en de langetermijnkredieten wordt vandaag, in veel gevallen, door de werkelijkheid tegengesproken. Toch zijn de meeste ondernemingen, die een overdreven beroep hadden gedaan op extern krediet, vandaag niet meer in leven en liggen ze, in staat van faillissement, onder het stof in de archieven van een of andere rechtbank van koophandel.

B. Analyse van de rendabiliteit van de ABB³

Het instrument waarover de accountant moet kunnen beschikken om de mogelijke oplossingen met het oog op de herstructurering van een onderneming te kunnen beoordelen, is de organisatie van een analytische bedrijfsboekhouding (ABB). Voor een productieonderneming is dat zelfs een verplichting.

Daarom is het nuttig om, in het kort, de essentiële doelstellingen van de ABB in herinnering te brengen.

De ABB begint doorgaans wanneer men de aard van de kosten op de verrichtingen toepast om de kostprijs van deze verrichtingen te bekomen. Deze

verrichtingen worden vervolgens vergeleken met de producten waarvan men de kostprijs, alle verrichtingen inbegrepen, vaststelt.

Het 1ste doel van de ABB is aan de verantwoordelijke voor een verrichting de totale kost van deze verrichting en de evolutie van deze kost per maandelijkse periode te geven.

Het 2de doel is de kostprijs van de vervaardigde producten te bepalen, om de onderneming de waarderingsbasis van bepaalde actiefbestanddelen en meer bepaald van de voorraden, werken in uitvoering, bestellingen in uitvoering en gereed product te verschaffen.

Hierbij benadrukken we de uiterste waakzaamheid die de accountant aan de dag moet leggen bij de controle van de waardering van de inventarissen in de onderneming in moeilijkheden.

Werden de waarderingsregels niet opzettelijk gewijzigd? Want, net zoals de voorraden in ruim winstgevendende ondernemingen te voorzichtig kunnen zijn geraamd, kunnen ze in verliesgevendende ondernemingen zijn overschat.

Het 3de doel is de kostprijs van de producten te berekenen: dat maakt het mogelijk, op basis van vergelijking met de verkoopprijs, de rendabiliteit van beide prijzen af te leiden en te analyseren.

De doelstellingen van de ABB

kunnen als volgt worden samengevat:

- kostprijsberekening van de vervaardigde producten;
- resultaatanalyse per product;
- vergelijking van de verkoopprijs en de kostprijs;
- houden van de permanente inventaris;
- kostenanalyse per dienst (bevoorrading, fabricage, distributie, enz.);
- vergelijking van de kosten van de ene periode met die van een andere periode, enz.

Al deze doelstellingen zijn van tel bij de analyse die de accountant zal moeten maken om tot oplossingen te komen voor de onderneming in moeilijkheden.

De echte maatstaf van de rendabiliteit is de marge. De marge is het verschil tussen de nettoverkoopprijs van een product en de kost gevormd door de erin opgenomen variabele elementen.

De marge draagt bij tot de dekking van de vaste kosten.

Het evenwicht wordt pas bereikt als de som van de marges van de producten het totaal van de vaste kosten dekt.

Om het karakter van continuïteit van een onderneming te onderzoeken, zal de accountant doorgaans zijn bronnen en de oplossing in de analytische bedrijfsboekhouding vinden, op basis van de informatie die deze verstrekt over de operationele marge van de onderneming.

Er zijn verschillende methoden in gebruik, namelijk:

- direct costing;
- full cost;
- ...

Het doel van onze studie is niet deze verschillende methoden voor het meten van de rendabiliteit te ontwikkelen en te analyseren, maar hun belang te onderstrepen.

Direct costing kan op alle industriële ondernemingen worden toegepast, want het essentiële doel van direct costing is het effect van beheersbeslissingen op korte termijn tot uiting te brengen.

De toepassing van full cost is beperkt tot de vaststelling van een verkoopprijs voor een enig product waarvoor nog geen markt aanwezig is.

We willen vooral het belang van de resultatenanalyse in de analytische bedrijfsboekhouding onderstrepen. Deze vormt voor de accountant een instrument dat onontbeerlijk is om een aanzet tot oplossingen te kunnen geven en de bestuurders de kans te geven om beslissingen te nemen over de herstructurering, de vereffening of enige andere definitieve oplossing in verband met de vennootschap.

Uitweiden over het belang van de analytische boekhouding voor de waardering van de voorraden, is hier overbodig. Overigens kan de beslissing om

geen analytische boekhouding meer te voeren, in geval van faillissement van de vennootschap, als een fout ten laste van het bestuursorgaan worden aangemerkt (arrest UNAC).

De boekhouding moet aangepast zijn aan de omvang en op maat zijn van de activiteiten van de onderneming.

1.2.4. Conclusies – Besprekingen met de bedrijfsleiders

De accountant moet, na inzage van de boekhoudkundige toestand, de analyse van de financiële toestand en de resultaten van de onderneming, bij zijn opdrachtgever verslag uitbrengen ten einde de meest geschikte oplossingen te vinden waaruit kan worden opgemaakt of de continuïteit van bedrijfsuitoefening al dan niet kan worden verzekerd.

Hierna vermelden we een lijst van bepaalde criteria voor de beoordeling van de continuïteit op basis van de conclusies getrokken uit de analyse volgens ratio's en uit de ABB (Dossier Conseil France 1988).

ONGUNSTIGE CRITERIA (ALS VOORBEELD)

► **Betreffende de financiële toestand**

- Negatief nettoactief
- Negatief bedrijfskapitaal of dalend bedrijfskapitaal in vergelijking met voorgaande toestanden

- Alarmerende cashtoestand waardoor de vervaldagen niet kunnen worden nageleefd
- Onmogelijkheid om de onontbeerlijke kredieten te verlengen (krediet aan het wankelen gebracht)
- Wantrouwen waardoor derden verzoeken aanzienlijke zekerheden te stellen
- Zoeken naar dure financieringsbronnen
- Betaling van leveranciers onder rembours
- Faillissement van een belangrijke schuldenaar
- Overname van een verliesgevende dochteronderneming (of omgekeerd)
- Stopzetting van financiële steun door het moederhuis
- ...

► **Betreffende de exploitatie**

- Negatieve bedrijfsresultaten of ontoereikende bedrijfsresultaten om de interestlasten te voldoen
- Verlies van belangrijke markten
- Leeg orderboekje
- Verouderde technologie
- Onder-activiteit in bepaalde sectoren van de onderneming
- Verlieslatende resultaten van sommige producten

NB: voorzichtigheid is geboden, want, zoals we hebben uiteengezet in de analytische ontwikkeling, moet de accountant nagaan of de kostprijsberekeningsmethode aangepast is.

- Verlies van licenties, octrooien

- Stopzetting van de bevoorrading in grondstoffen die essentieel zijn voor de productie

► *Andere criteria*

- Zware, herhaaldelijke sociale conflicten
- Vernietiging van het bedrijfsmateriaal (onvoldoende gedekt door verzekeringen)
- Niet door de Nationale Delcredere dienst verzekerde politieke en commerciële risico's
- Hangende procedures voor het gerecht
- ...

1.3. De continuïteit van bedrijfsuitoefening is niet meer verzekerd

1.3.1. Waarderingsregels

In de veronderstelling dat de continuïteit van bedrijfsuitoefening niet meer verzekerd is, mogen de gewone waarderingsregels die aan de opstelling van de jaarrekening ten grondslag liggen niet meer in aanmerking worden genomen en moeten ze worden aangepast volgens het voorschrift van artikel 28, § 2 van het hiervoor vermelde koninklijk besluit van 30 januari 2001. De commissaris moet in voorkomend geval in zijn controleverslag vermelden dat deze bepaling niet werd nageleefd en bijgevolg zijn goedkeuring weigeren.

Als alle overwogen oplossingen niet in staat zijn de herstructurering van de onderneming te

bewerkstelligen, moet de raad van bestuur de beslissing nemen om de activiteit van de vennootschap stop te zetten door vereffening, gerechtelijk akkoord of neerlegging van de boeken.

Wanneer er geen redelijke kans meer bestaat dat de onderneming kan worden gered, is het duidelijk dat de rekeningen moeten worden gepubliceerd op basis van hun vereffeningsof gedwongen waarde.

Artikel 31.1 van hoofdstuk 7, met als opschrift "Waarderingsregels" van de 4de Europese richtlijn van 25 juli 1975 bepaalt:

De lidstaten dragen er zorg voor dat de waardering van de in de jaarrekening opgenomen posten overeenkomstig de volgende algemene beginselen geschiedt:

- a) de vennootschap wordt geacht haar activiteit voort te zetten...

Het principe van de waardering in de veronderstelling van continuïteit is ingeschreven in de bepalingen van artikel 28 van het boekhoudrecht.

De tekst van voormeld artikel luidt als volgt:

Waarderingsregels –
Afdeling I –
Algemene beginselen

Artikel 28

Elke vennootschap bepaalt de regels die, met nakoming van

de bepalingen van dit hoofdstuk, doch rekening gehouden met haar eigen kenmerken, gelden voor de waardering van de inventaris bedoeld in artikel 7, § 1, van de wet, en, onder meer, voor de vorming en de aanpassing van afschrijvingen, waardeverminderingen en voorzieningen voor risico's en kosten evenals voor de herwaarderingen.

Deze regels worden bepaald door het bestuursorgaan van de vennootschap en vastgelegd in het boek bedoeld in artikel 9, § 1, van de wet van 17 juli 1975 op de boekhouding van de ondernemingen. Ze worden samengevat in de toelichting; overeenkomstig hetgeen is bepaald in artikel 24, eerste lid, moet deze samenvatting voldoende nauwkeurig zijn zodat inzicht wordt verkregen in de toegepaste waarderingsmethoden. Onverminderd § 2, wordt bij de vaststelling en toepassing van deze waarderingsregels ervan uitgegaan dat de vennootschap haar bedrijf zal voortzetten.

Aldus verwijst artikel 28 naar zijn § 2 dat de aanpassing van de waarderingsregels voorstelt, wanneer de veronderstelling van continuïteit van een onderneming wordt bedreigd.

Artikel 28, § 2 van het boekhoudrecht (KB van 30 januari 2001) bevat de volgende bepalingen:

Artikel 28, § 2

De bepalingen van deze titel zijn van toepassing op de vennootschappen in vereffening. Indien de vennootschap - al dan niet ingevolge een beslissing tot invereffeningstelling - besluit haar bedrijf stop te zetten of indien, in tegenstelling met het bepaalde in § 1, derde lid, er niet meer kan van worden uitgegaan dat de vennootschap haar bedrijf zal voortzetten, worden de waarderingsregels dienovereenkomstig aangepast en geldt in het bijzonder het volgende:

- a) de oprichtingskosten moeten volledig worden afgeschreven;*
- b) voor de vaste en de vlottende activa moet zo nodig tot aanvullende afschrijvingen of waardeverminderingen worden overgegaan om de boekwaarde terug te brengen tot de vermoedelijke realisatiewaarde;*
- c) een voorziening moet worden gevormd voor de kosten die verbonden zijn aan de beëindiging van de werkzaamheden, inzonderheid voor de aan het personeel uit te keren vergoedingen.*

Hetzelfde geldt, ingeval een bedrijfszonderdeel of een vestiging van de vennootschap wordt gesloten, dan is het tweede lid van toepassing op de activa, de passiva en de verplichtingen die betrekking hebben op dat bedrijfszonderdeel of die vestiging.

Voor wat de toepassing van artikel 28, § 2 van het koninklijk besluit van 30 januari 2001 aangaat, heeft de norm betreffende de vereffeningsovereenkomsten van de vennootschap zowel betrekking op overwaarderingen als op onderwaarderingen. Het doel is met name om de aandeelhouders een boekhoudkundige staat te presenteren op grond waarvan ze kunnen beslissen om de vennootschap al dan niet te ontbinden. Een klaarblijkelijke onderwaardering zou hen kunnen misleiden. Dit beginsel lijkt eenvoudig en vanzelfsprekend. Maar hoe kan in de praktijk bijvoorbeeld worden uitgemakkt of immateriële vaste activa (huurrecht, exclusieve licentievergoeding, uitbatingsvergunning, enz.) niet zijn onderschat?

Als er latente meerwaarden op vaste activa zijn, moeten twee gevallen worden onderscheiden:

Het eerste geval beoogt de materiële en financiële vaste activa die, overeenkomstig het boekhoudrecht (artikelen 56, 57 van het koninklijk besluit van 30 januari 2001), onder bepaalde voorwaarden in de balans mogen worden opgenomen.

Het tweede geval betreft de immateriële vaste activa. Sedert 1 januari 1984 verbiedt het boekhoudrecht expliciet om herwaarderingsmeerwaarden in de balans op te nemen. Men dient zich dus noodzakelijk te beperken tot de vermelding ervan in de toelichting.

ADVIES CBN

160/1 Toepassing van artikel 40 van het koninklijk besluit van 8 oktober 1976 op de jaarrekening van de onderneming (thans artikel 28 § 2).

Hieruit moet worden geconcludeerd dat voor de opstelling van de eerste jaarrekening die volgt op het ogenblik waarop de onderneming heeft besloten haar bedrijf stop te zetten of heeft vastgesteld dat er niet meer kan van worden uitgegaan dat ze haar bedrijf zal voortzetten - zelfs bij gebreke van een formele beslissing tot invereffeningstelling - de waarderingsregels moeten worden aangepast overeenkomstig artikel 40 van het koninklijk besluit van 8 oktober 1976 (In dezelfde zin: Cl. LEMPEREUR in zijn bijdrage met als titel "*Continuité et discontinuité : aspects juridiques*" voorgesteld op het colloquium van Brussel op 28 en 29 april 1983 rond het thema "*Discontinuité des Entreprises - Reddition des comptes et évaluations : aspects juridiques et comptables*" (Kluwer Rechtswetenschappen, Antwerpen, 1984, in het bijzonder p. 59) en ook H. OLIVIER, "*Les règles d'évaluation en droit comptable*" in *Le juriste dans l'entreprise*, Brussel, Bruylant, 1989, p. 415 en vnl. 428 tot 430). Vervolgens moeten de vereffenaars in geval van een naamloze vennootschap jaarlijks een inventaris en een jaarrekening opmaken en deze stukken voorleggen aan de algemene vergadering van de vennootschap (Gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen).

Hieronder geven we een samenvattende tabel van de waarderingen in de veronderstelling van continuïteit en van discontinuïteit:

	Waardering in de veronderstelling van continuïteit	Waardering in de veronderstelling van discontinuïteit
Oprichtingskosten (eigenlijke oprichtingskosten, kosten van kapitaalverhoging, kosten van de uitgifte van leningen, herstructureringskosten)	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Geactiveerd voor het bedrag van de uitgaven gedaan op het moment dat ze zijn gemaakt. ▶ Jaarlijks afgeschreven tegen 20 % en maximum op 5 jaar. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ In resultaat genomen en volledig afgeschreven.
Immateriële vaste activa (kosten van onderzoek en ontwikkeling, concessies, octrooien en licenties, knowhow, goodwill)	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Deze die beperkt zijn in de tijd, moeten worden afgeschreven volgens de percentages van het opgestelde plan. ▶ Aan te passen aan de werkelijke waardevermindering. ▶ Voorzichtigheid is geboden want de waarde van dit actief hangt af van de groei en winstcapaciteit van de onderneming. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Moeten worden afgeschreven om de boekwaarde terug te brengen tot de vermoedelijke realisatiewaarde ▶ Afschrijving of waardevermindering om de immateriële vaste activa terug te brengen tot de vermoedelijke realisatiewaarde ▶ Goodwill
Materiële vaste activa	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Gewaardeerd tegen aanschaffings-, vervaardigings-, inbreng- of ruilwaarde, de bijkomende kosten inbegrepen. ▶ Moeten worden afgeschreven volgens het opgestelde plan om, volgens levensduur, de boekwaarde terug te brengen tot de economische waarde. ▶ Bij buitengebruikstelling: uitzonderlijke afschrijvingen toepassen om de waarde in overeenstemming te brengen met de vermoedelijke realisatiewaarde. ▶ Op gronden worden waardeverminderingen toegepast bij duurzame minderwaarde of waardevermindering. NB: De aanschaffingswaarde van materiële en immateriële vaste activa kan bijzondere interestlasten bevatten. ▶ Desgevallend herwaarderen op basis van expertiseverslag. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Waarde bepaald volgens een met de vereffeningwaarde overeenstemmende marktwaarde. ▶ De realisatiewaarde is vaak lager dan de netto boekwaarde. ▶ Waarde van vaste activa in uitvoering is vaak gelijk aan nul, als er geen enkele kans bestaat om ze te verkopen in de staat waarin ze zich bevinden (kans op betaling schadeloosstellingen wegens contractbreuk).
Financiële vaste activa	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Gewaardeerd tegen aanschaffingsprijs, vorderingen tegen nominale waarde. ▶ Het koninklijk besluit legt geen waardering tegen marktprijs (beurskoers) op. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Bijkomende waardeverminderingen als de realisatiewaarde lager is dan de aanschaffingskost: moeten worden opgenomen tegen vermoedelijke verhandelwaarde.

	Waardering in de veronderstelling van continuïteit	Waardering in de veronderstelling van discontinuïteit
Voorraden en bestellingen in uitvoering	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Aanschaffingskosten der grondstoffen, verbruiksgoederen en hulpstoffen. ▶ Kostprijs van werken in uitvoering, gereed product, bestellingen in uitvoering (eventuele winst in resultatenrekening). NB: FIFO-, LIFO- en PMP-mutaties met verbijzondering van elk bestanddeel. ▶ Bij lagere marktwaarde of veroudering worden eventueel waardeverminderingen vastgesteld. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Realisatiewaarde vaak lager dan boekwaarde. ▶ In uitvoering = waarde vaak gelijk aan nul. ▶ Vaak moeten voorzieningen voor het risico van niet-uitvoering worden aangelegd. ▶ Voorraden worden tegen vermoedelijke vereffeningswaarde opgenomen.
Vorderingen	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Gewaardeerd tegen nominale waarde. Er moeten waardeverminderingen worden toegepast om rekening te houden met het risico op oninvorderbaarheid. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ idem
Voorzieningen voor risico's en kosten of eventueel schulden.	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Voorzieningen voor grote aankopen, grote herstellingen, technische waarborgen, geschillen, enz. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ idem <p>Daarenboven moet een voorziening worden gevormd voor de kosten die verbonden zijn aan de beëindiging van de werkzaamheden, inzonderheid voor de aan het personeel uit te keren vergoedingen. Bijzondere aandacht moet worden besteed aan contractbreuk die aanleiding geeft tot boeten, milieurisico's, milieuherstel van het terrein.</p>

NB: De overlopende rekeningen van het actief "toe te rekenen kosten" worden bij de waardering in discontinuïteit in resultaat genomen.

1.3.2. Het verslag van de bedrijfsrevisor

Het verslag van de bedrijfsrevisor is de afsluiting van de controlewerkzaamheden van de bedrijfsrevisor. Het is de conclusie van de audit en moet klaar en begrijpelijk zijn voor de lezer van de jaarrekening. Daarom werden de algemene beginselen ter zake door het Instituut van de Bedrijfsrevisoren in controle-normen vastgelegd. De bedrijfs-

revisor is uiteraard aansprakelijk voor het oordeel dat hij uitbrengt en hij moet aangeven of hij in staat is te bevestigen dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft van het vermogen, de financiële toestand en de resultaten van de onderneming.

De financiële moeilijkheden waarin de vennootschap verkeert, vormen doorgaans een hinderpaal voor de bevestiging van het getrouw beeld.

De jaarrekening wordt in principe immers opgesteld in de veronderstelling van continuïteit van bedrijfsuitoefening. Het is niet altijd mogelijk om met zekerheid te verklaren dat de continuïteit nog is gewaarborgd. Er kunnen zich verscheidene gevallen voordoen en de ervaring en de wijsheid van de revisor zullen een belangrijke rol spelen bij de keuze van de soort van verklaring die moet worden afgeleverd. De gevolgen ervan voor de

gecontroleerde vennootschap zijn immers vaak belangrijk.

A. Eerste geval: verslag zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf

Gelet op de wettelijke en reglementaire bepalingen die deze beheersen, geeft, naar ons oordeel, de jaarrekening afgesloten op .../.../.... een getrouw beeld van het vermogen, de financiële toestand en de resultaten van de vennootschap en wordt in de toelichting de gepaste informatie gegeven.

Niettegenstaande de betekenisvolle verliezen die de financiële toestand van de vennootschap aantasten, is de jaarrekening opgesteld in de veronderstelling dat de activiteit van de vennootschap wordt voortgezet. Deze veronderstelling wordt slechts gerechtvaardigd voor zover de vennootschap bij voortduur financiële steun van haar aandeelhouders blijft ontvangen of toegang verkrijgt tot andere financieringsbronnen.

Zonder het hiervoor zonder voorbehoud geformuleerde oordeel aan de orde te stellen, vestigen we de aandacht op het jaarverslag waarin de raad van bestuur, volgens de vereisten van de Belgische wet, de toepassing van de gepaste waarderingregels verantwoordt in de veronderstelling van continuïteit. Aan de jaarrekening werden geen aanpassingen

aangebracht met betrekking tot de waardering en de indeling van bepaalde balansrubrieken die noodzakelijk zouden blijken in geval de vennootschap niet meer zou in staat zijn haar activiteit voort te zetten.

Bijkomende verklaringen (en informatie)

Dit type van verslag wordt uitgebracht wanneer de raad van bestuur alle informatie in haar jaarverslag heeft verstrekt. Toch is er, op basis van de controlenormen, een toelichtingsnota vereist, wanneer er duidelijk onzekerheid bestaat over de continuïteit.

B. Tweede geval: verslag met voorbehoud

De vennootschap heeft in het boekjaar verliezen geleden en haar nettoactief werd door deze verliezen verminderd met een bedrag van ..... EUR. Bijgevolg heerst er onzekerheid over de voortzetting van de activiteit van de onderneming. Toch heeft de raad van bestuur, noch in de toelichting bij de jaarrekening, noch in het jaarverslag, enige informatie verstrekt over initiatieven om de financiële toestand van de vennootschap recht te zetten. Er werden geen aanpassingen aangebracht met betrekking tot de waardering en de indeling van bepaalde balansrubrieken die noodzakelijk zouden blijken in geval de vennoot-

schap niet meer zou in staat zijn haar activiteit voort te zetten.

Onder voorbehoud van het ontbreken van de informatie in verband met de continuïteit van de activiteit van de onderneming, vermeld in het vorige lid, en gelet op de wettelijke en reglementaire bepalingen die deze beheersen, geeft de jaarrekening afgesloten op .../.../.... naar ons oordeel een getrouw beeld van het vermogen, de financiële toestand en de resultaten van de vennootschap en is de in de toelichting verstrekte informatie adequaat.

Bijkomende verklaringen (en informatie)

Het gebrek aan informatie en aan verantwoording van de continuïteit in het jaarverslag, vereist een opmerking in het verslag en in de aanvullende informatie waar moet worden vermeld dat het jaarverslag onvolledig is.

C. Derde geval: onthoudende verklaring over de jaarrekening

Zoals vermeld in het jaarverslag (in bijlage .....) (bijvoorbeeld) is de exploitatievergunning voor de belangrijkste fabriek verstreken en zijn, na de verwerping van de aanvraag tot verlenging waartegen opschortend beroep werd ingesteld, de besprekingen over de verlenging ervan steeds aan de

gang. Bovendien is de vennootschap betrokken bij een eis tot aansprakelijkheidsstelling in milieuzaken. Dergelijke problemen leiden tot ernstige onzekerheid over de relevantie van de jaarrekening en de continuïteit van de onderneming.

Rekening gehouden met de in het vorige lid vermelde ernstige onzekerheid, zijn wij niet bij machte om een oordeel uit te brengen over de vraag of de jaarrekening afgesloten op .../.../.... een getrouw beeld geeft van het vermogen, de financiële toestand en de resultaten van de vennootschap.

Bijkomende verklaringen (en informatie)

Het betreft een soort van weigering tot goedkeuring. De onthoudende verklaring moet de uitzondering blijven en normaal wordt dergelijke verklaring gebruikt wanneer de revisor wordt geconfronteerd met controleproblemen veroorzaakt door talrijke onzekerheden die hem beletten voldoende gegevens over de jaarrekening te bekomen.

D. Vierde geval: afwijzend oordeel over de jaarrekening

De vennootschap erkent zware verliezen die de financiële toestand ernstig in gevaar brengen. De raad van bestuur geeft in de toelichting bij de jaarrekening noch in het jaarverslag enige toe-

lichting daarover. Bovendien werden aan de jaarrekening niet de aanpassingen aangebracht die vereist zijn in dergelijke situatie.

Gelet op de in het vorige lid beschreven financiële toestand van de vennootschap en op de wettelijke en reglementaire bepalingen die deze beheersen, geeft de jaarrekening afgesloten op .../.../...., naar ons oordeel, geen getrouw beeld van het vermogen, de financiële toestand en de resultaten van de vennootschap en is de in de toelichting verstrekte informatie niet adequaat.

Bijkomende verklaringen (en informatie)

Dit type van verslag wordt doorgaans uitgebracht wanneer de revisor ervan overtuigd is dat staking van betaling en het wankelen van het krediet op korte termijn onvermijdbaar zijn.

Voor een onderneming in moeilijkheden is het zeer moeilijk om een controleverslag op te stellen; het verschil tussen een verslag met voorbehoud en een afwijzend verslag is vaak immers zeer gering.

Enkel het gezond verstand van de revisor is in staat de overlevingskansen van een onderneming in te schatten.

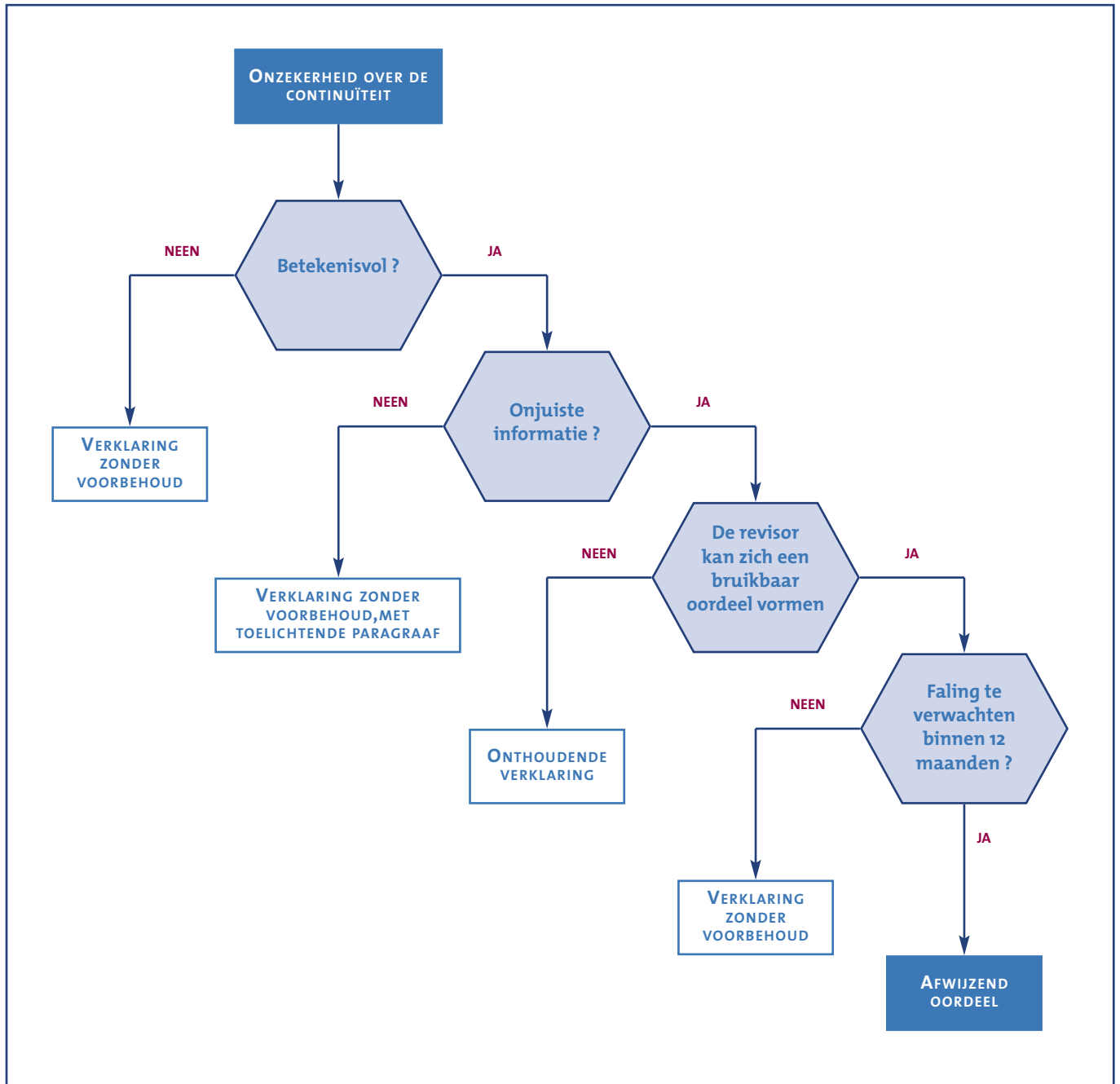
We verwijzen de lezer naar de werken van het IBR (Het controleverslag CBNCR 2/1877, Controle 5/98 – Het controleverslag: Beginselen en toepassingen).

Tot slot geven we het schema van de verschillende gevallen die zich kunnen voordoen, volgens de werkzaamheden van de Commissie voor de Controlenormen van het IBR (p. 101, 106 van het controleverslag 5/98).

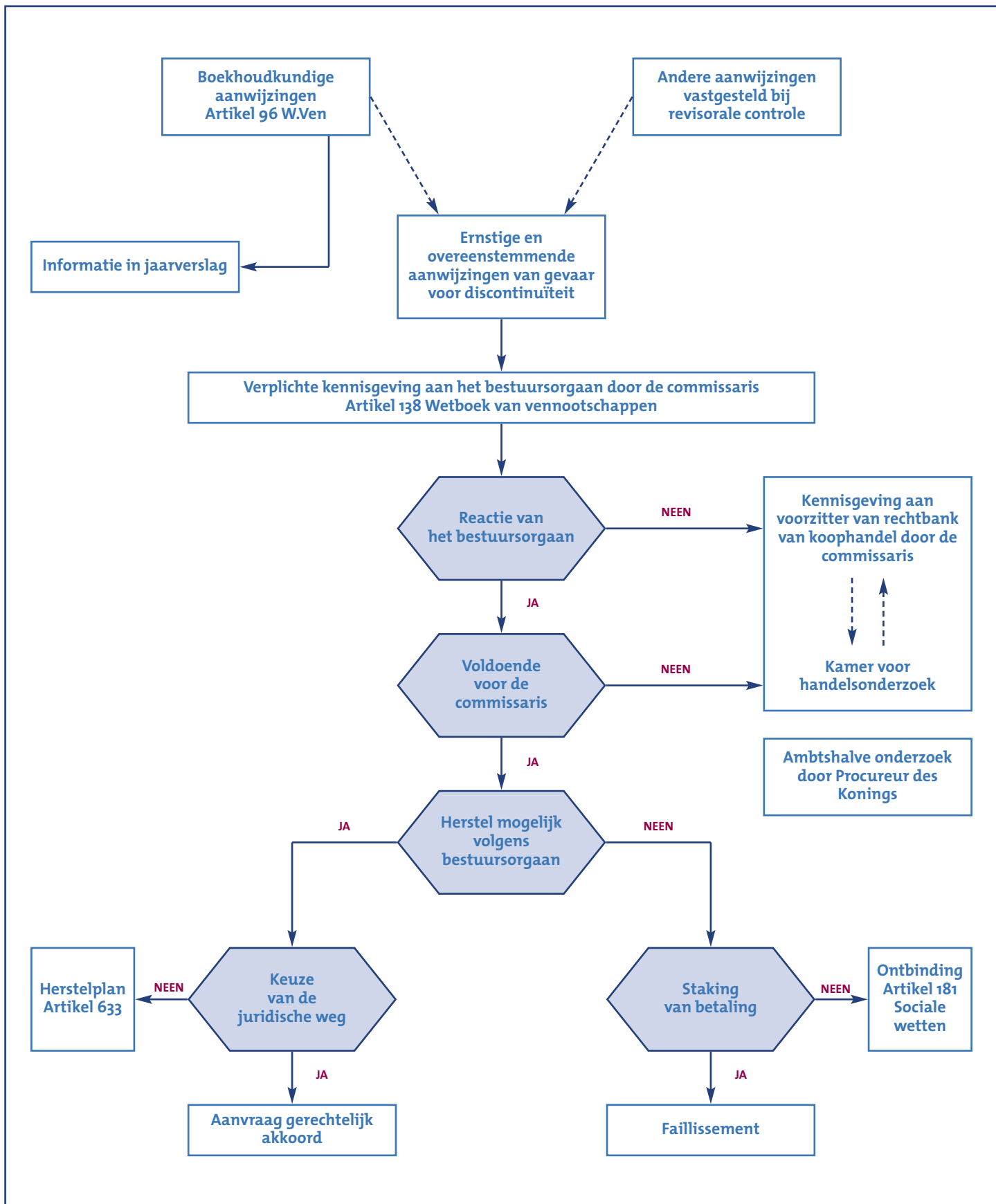
De gevallen die zich kunnen voordoen bij onzekerheid over de continuïteit van de bedrijfsuitoefening, kunnen als volgt worden samengevat:

	Informatie in het jaarverslag	
Vertrouwen in het herstelvermogen	JA	NEEN
JA	Toelichtende paragraaf	Verklaring met voorbehoud
NEEN	Onthouding	Afwijzende verklaring

De verschillende gevallen van onzekerheid over de continuïteit van de bedrijfsuitoefening kunnen ook als volgt worden voorgesteld:

1.4. Boomdiagram voor de verwerking van het risico op discontinuïteit

1.5. Waarschuwing over de betrouwbaarheid van de gebruikte technieken

In ondernemingen waarvan de continuïteit in gevaar is, stellen de door het bestuursorgaan goedgekeurde waarderingen vaak problemen, en voornamelijk de waarderingen die niet worden bevestigd door rendabiliteit of door de vooruitzichten van de onderneming. Soms worden er onregelmatige financiële en boekhoudkundige technieken toegepast, zoals bijvoorbeeld herwaarderingen van activa, die geen rekening houden met de rendabiliteit of de marktwaarde.

Immers, wanneer een onderneming haar eigen vermogen geheel of gedeeltelijk heeft verloren, heeft het bestuursorgaan er doorgaans weinig moeite mee om een rechtvaardiging te bedenken om haar materiële vaste activa te herwaarderen zodat de onderneming een jaarrekening met een positief eigen vermogen kan presenteren.

We herinneren eraan dat dergelijke techniek gevaarlijk is en te mijden. Want niet alleen moet de herwaardering gebaseerd zijn op een waarde die op vaststaande en duurzame wijze boven de boekwaarde uitstijgt, ook moeten de criteria voor de uitdrukking van de meerwaarde de mogelijkheid inhouden om de bijkomende kosten ingevolge de aanvullende afschrijvingen die wegens de uitgevoerde herwaardering moeten worden toegepast, te dragen.

Artikel 57 van het KB van 30 januari 2001 staat de herwaardering toe van materiële vaste activa wanneer de waarde

ervan, bepaald in functie van hun nut voor de vennootschap, op vaststaande en duurzame wijze uitstijgt boven hun boekwaarde.

De criteria voor de uitdrukking van de meerwaarde worden verstrengd in die mate dat de herwaardering moet steunen op de waarde van de goederen in kwestie, welke waarde moet worden bevestigd door een ermee overeenstemmende productiviteit of rendabiliteit, die toelaat de bijkomende eruit voortvloeiende afschrijvingskosten te dragen. Deze waardering moet in de toelichting worden verantwoord.

Vanuit dezelfde invalshoek is voorzien dat, als de activa in kwestie noodzakelijk zijn voor de voortzetting van de activiteit, er slechts een meerwaarde kan worden uitgedrukt als deze gegrond is op de rendabiliteit van de activiteit van de onderneming.

Wanneer de herwaardering betrekking heeft op goederen waarvan het gebruik beperkt is in de tijd, moet op het bedrag waarmee de goederen worden geherwaardeerd, ten laste van de resultatenrekening, een afschrijving worden toegepast over de resterende vermoedelijke gebruiksduur van het actiefbestanddeel (artikel 33 § 3 van de vierde richtlijn).

Men zal opwerpen dat het koninklijk besluit geen gebruik maakt van de door artikel 33, § 3 van de boekhoudrichtlijn geboden mogelijkheid om de afschrijving toe te staan ten belope van het geherwaardeerde actiefbestanddeel door opnemings van de her-

waarderingsmeerwaarde. Het is immers niet aangewezen twee verschillende houdingen aan te nemen ten aanzien van hetzelfde vast actief, naargelang het de bevestiging van een meerwaarde op de balans of de effectieve tenlasteneming van deze waarde via de resultatenrekening betreft.

Ten slotte bevestigt de tekst van artikel 57 de regel van de handhaving van de meerwaarde op het passief zolang de goederen in kwestie niet zijn gerealiseerd.

► De eerste uitzondering laat de overdracht van herwaarderingsmeerwaarden naar een reserverekening toe, en wel ten belope van het bedrag van de op de herwaardering geboekte afschrijvingen. Voor genoemd bedrag is de meerwaarde immers niet gewoonweg uitgedrukt; ze vertegenwoordigt een daadwerkelijke aangroei van het vermogen. Deze, door artikel 33, § 2 c) van de richtlijn toegelaten overdracht is facultatief. De bedoeling is een juist zicht op het eigen vermogen van de onderneming te verschaffen.

► De tweede uitzondering betreft de incorporatie van de meerwaarde in het kapitaal. Daar het een niet-verwezenlijkte meerwaarde betreft, moet de inlijving ervan in het kapitaal met de nodige omzichtigheid worden omringd. De inlijving is immers de aanhef tot een financiële gezondmaking waarbij een kapitaalvermindering zal worden doorgevoerd met het oog op de aanzuivering van de verliezen. Om voorzichtigheidsredenen is het aangegeven om het gedeelte van de

meerwaarde dat gelijk is aan het geraamde bedrag van de belasting die daadwerkelijk op de realisatie ervan drukt, niet in het kapitaal op te nemen. In tegenstelling tot de overdracht van de meerwaarde naar een reserverekening, die beperkt is tot het bedrag van de op de herwaardering geboekte afschrijvingen, is de inlijving van de meerwaarde in het kapitaal niet aan deze beperking onderworpen. Deze verschillende behandeling is hieraan te wijten dat bij overdracht naar een reserverekening, nadien uitkering ervan kan worden gedaan aan de vennoten, terwijl bij inlijving in het kapitaal uitkering uitgesloten is, tenzij bij naleving van de procedures met het oog op de bescherming van derden (art. 612 W. Venn.).

► De derde uitzondering betreft het geval waarin de uitgedrukte meerwaarde achteraf ongegrond blijkt te zijn of verdwijnt, omdat zich nieuwe gebeurtenissen voordoen of omdat de rendabiliteitsvooruitzichten waarop ze was gebaseerd, niet worden verwezenlijkt. In dergelijk geval moet de aan de activa toegekende meerwaarde, ten belope van het nog niet afgeschreven bedrag ervan, worden vernietigd. Deze vernietiging heeft als tegenboeking, het als uitgedrukte meerwaarde op het passief vermelde bedrag.

Soms worden nog andere misleidende technieken gebruikt om de voorstelling van de balans en de resultaten te verfrazen, zoals bijvoorbeeld:

- overwaardering van de voorraden door aanpassing van de waarderingsregels;

- stopzetting van het waardeverminderingbeleid inzake vorderingen;
- inresultaatneming van wisselkoersverschillen op vorderingen en schulden om de financiële toestand te verbeteren;
- (overdreven) vervroegde inresultaatneming op bestellingen
- niet-vermelding in de jaarrekening van boeten, nalatighedsinterest (RSZ, voorheffing, leveranciers, enz.);
- niet-boeken van bepaalde periodieke kosten en opbrengsten;
- activeren van niet-verantwoorde herstructureringskosten;
- wijziging van de afschrijvingspolitiek van de onderneming;
- op het actief van de balans gebrachte aanzienlijke opnamen door vennoten;
- aanschaffing tegen overdreven prijs van financiële vaste activa op verbonden ondernemingen om de rekeningen-courant van de vennoten te annuleren;
- niet-boeken van voorzieningen voor risico's en kosten waarvan het bedrag zeker is;
- niet-boeken van niet-vervalten interesten op leningen en vervroegde inresultaatneming van periodieke contracten;
- ...

Al deze verrichtingen beogen de jaarrekening niet volgens het getrouw beeld voor te stellen en maken het in veel gevallen mogelijk om het leven van een zieltogende vennootschap kunstmatig te verlengen en de verliezen van de onderneming te verzwaren.

Wat betreft het advies dat aan het bestuursorgaan moet worden verleend, is de taak van de accountant van wezenlijk belang. Hij moet het bestuursorgaan ertoe aanzetten het geheel van wettelijke maatregelen te nemen die zich opdringen wanneer een onderneming in zo een gevaarlijke verliessi-tuatie is terechtgekomen dat haar eigen vermogen gedaald is tot de helft van het maatschappelijk kapitaal.

We herinneren eraan dat het eigen vermogen bestaat uit het kapitaal, de uitgiftepremies, de herwaarderingsmeerwaarden, de reserves, de overgedragen winst of het overgedragen verlies en de kapitaalsubsidies.

Het eigen vermogen vertegenwoordigt de financiële middelen waarover de onderneming op duurzame wijze kan beschikken.

We citeren hierna de tekst van de artikelen 633 en 634 van het Wetboek van vennootschappen voor wat de naamloze vennootschappen betreft:

Afdeling IV

Verlies van het maatschappelijk kapitaal

Art. 633

Wanneer ten gevolge van geleden verlies het nettoactief gedaald is tot minder dan de helft van het maatschappelijk kapitaal, moet de algemene vergadering, behoudens strengere bepalingen in de statuten, bijeenkomen binnen een termijn van ten hoogste twee maanden nadat het verlies is vastgesteld of krachtens wettelijke of statutaire bepalingen had moeten worden vastgesteld

om, in voorkomend geval, volgens de regels die voor een statutenwijziging zijn gesteld, te beraadslagen en te besluiten over de ontbinding van de vennootschap en eventueel over andere in de agenda aangekondigde maatregelen.

De raad van bestuur verantwoordt zijn voorstellen in een bijzonder verslag dat vijftien dagen voor de algemene vergadering op de zetel van de vennootschap ter beschikking van de aandeelhouders wordt gesteld. Indien de raad van bestuur voorstelt de activiteit voort te zetten, geeft hij in het verslag een uiteenzetting van de maatregelen die hij overweegt te nemen tot herstel van de financiële toestand van de vennootschap. Dat verslag wordt in de agenda vermeld. Een exemplaar kan worden verkregen overeenkomstig artikel 535. Een afschrift wordt ook overgemaakt aan diegenen die voldaan hebben aan de formaliteiten die door de statuten voor de toelating tot de algemene vergadering zijn voorgeschreven.

Het ontbreken van de verslagen bedoeld in het tweede lid heeft de nietigheid van de beslissing van de algemene vergadering tot gevolg.

Op dezelfde wijze wordt gehandeld wanneer het nettoactief ten gevolge van geleden verlies gedaald is tot minder dan een vierde van het maatschappelijk kapitaal, met dien verstande dat de ontbinding plaatsheeft wanneer zij wordt goedgekeurd door een vierde gedeelte van de ter vergadering uitgebrachte stemmen.

Is de algemene vergadering niet overeenkomstig dit artikel bijeengeroepen, dan wordt de

door derden geleden schade, behoudens tegenbewijs, geacht uit het ontbreken van de bijeenroeping voort te vloeien.

Art. 634

Wanneer het nettoactief gedaald is tot beneden 61 500 EUR, kan iedere belanghebbende de ontbinding van de vennootschap voor de rechtbank vorderen. In voorkomend geval kan de rechtbank aan de vennootschap een termijn toestaan om haar toestand te regulariseren.

1.6. Bijzondere regels: gebeurtenissen na de afsluiting van het boekjaar

Bij de afsluiting van de jaarrekening moet het bestuursorgaan de bekende en voorzienbare gebeurtenissen onderzoeken, die het vermogen van de vennootschap om haar activiteit voort te zetten, zouden kunnen beïnvloeden.

Wanneer zich tussen de datum van opstelling van de jaarrekening en de bijeenkomst van de algemene vergadering belangrijke gebeurtenissen hebben voorgedaan, moet de raad van bestuur de jaarrekening wijzigen, de toelichting aanvullen en in het jaarverslag een commentaar over de gebeurtenissen die het getrouw beeld zouden kunnen verdraaien of wijzigen inlassen.

1.7. Inroepen van de aansprakelijkheid van de bestuurders en zaakvoerders van vennootschappen en van de accountant

Waarschuwing

Het bijzonder punt betreffende de aansprakelijkheid van de

mandatarissen van de vennootschap beoogt de aandacht van de genoemde personen te vestigen op de plichten die ze moeten vervullen.

De accountant van zijn kant is de behoeder van de wettelijkheid van de door de bedrijfsleiders gestelde handelingen. Hij moet ze met hun wettelijke verplichtingen confronteren die ze al te vaak negeren.

Aansprakelijkheid ingevolge de boekhoudwet; beheersfouten

De door de statuten of de algemene vergadering aangestelde personen (zaakvoerders, bestuurders) zijn volledig aansprakelijk voor de vennootschap. Niettemin blijkt uit de rechtspraak en de rechtsleer, dat de “feitelijke bestuurders” steeds meer dezelfde aansprakelijkheid als de “bestuurders in rechte” dragen.

Aansprakelijkheid voor fouten begaan bij het beheer

Er moet worden beoordeeld hoe de bestuurders hun taak hebben vervuld. Er is een fout vereist, en niet alleen een beoordelingsfout (bijvoorbeeld: verkopen aan dubieuze klanten, enz.).

De wetgever toont zich strenger bij schending van de wet op de handelsvennootschappen (bijvoorbeeld: voor de vennootschap nadelige verrichting tot verrijking van een bestuurder met een tegengesteld belang, niet-toepassing van afschrijvingen, schending van de artikelen 633 en 634, niet naleving van de boekhoudwet, enz.).

We herinneren eraan dat de bestuurders hoofdelijk aanspra-

kelijk zijn, en dat iedere bestuurder is gehouden tot het totaalbedrag van de schade. De bestuurder die beweert dat hij onschuldig is, moet, om zich vrij te pleiten, bewijzen dat hij niet aan de overtreding heeft deelgenomen, dat hij geen fout heeft begaan en dat hij de feiten op de eerstvolgende algemene vergadering heeft bekend gemaakt.

Als de vennootschap failliet wordt verklaard en als vaststaat dat een zware en kennelijke fout van een feitelijke bestuurder of bedrijfsleider tot het faillissement heeft bijgedragen, kunnen de maatschappelijke schulden geheel of ten dele ten laste van de aansprakelijke bestuurders worden gelegd. Als de manipulaties met schending van het vennootschaps- en boekhoudrecht door de rechter worden vastgesteld, kunnen voormelde personen worden veroordeeld tot eenvoudig of bedrieglijk bankroet (art. 530 W. Venn.).

De accountant, de wettelijke raadsman van de onderneming, moet toezien op de naleving van alle wettelijke voorschriften. Hij mag de grens van het wettelijk advies nooit overschrijden, zoniet wordt hij in de positie van een feitelijke bestuurder geplaatst.

2. WETTELIJKE BRONNEN

De wet van 17 juli 1997 op het gerechtelijk akkoord en de faillissementswet van 8 augustus 1997 werden beide gepubliceerd in het *Belgisch Staatsblad* van 28 oktober 1997. Deze wettelijke bepalingen zijn op 1 januari 1998 in werking getreden (Koninklijk besluit van 25

december 1997 – *Belgisch Staatsblad* van 4 december 1997).

Deze wetten vervangen zeer oude bepalingen, namelijk de wetten op het gerechtelijk akkoord, gecoördineerd bij het Regentsbesluit van 25 september 1946 en de wet van 18 april 1851 op het faillissement, de bankbreuk en de opschorting van betaling.

Meer recent hebben de wetten van 5 augustus 2002 en van 4 september 2002 (gepubliceerd in het *Belgisch Staatsblad* van 21 september 2002) de wetten van 1997 gewijzigd, onder meer op het stuk van :

- de regels van verschoonbaarheid van de gefailleerde (beperkt tot de natuurlijke persoon) en het ontslag van de schulden van zijn borg;
- de niet-verschoonbaarheid van rechtspersonen;
- de regels van onafhankelijkheid van de curatoren;
- de verplichting tot neerlegging van een balans van faillietverklaring (eventueel met de hulp van een accountant);
- de verhoogde aansprakelijkheid van de feitelijke bedrijfsleiders;
- het retentierecht van de curator wanneer de toezichtkosten niet zijn betaald.

Libre Economique et Financière, 1983.

- M. CLAES, *Le plan financier*, OECCBB.
- J.-L. SERVAIS, *Actualités comptables*, 1997.
- G. DELVAUX, Importance pour les mandataires sociaux de détecter à temps les difficultés de l'entreprise : mesures à prendre – le rôle de l'expert-comptable, oktober 1997.
- IBR, Controleaanbeveling voor een onderneming in moeilijkheden, 31 december 1999.
- IBR, Technische nota betreffende het gerechtelijk akkoord.
- G. DEMEZ, seminarie van 26 maart 2001.
- G. DELVAUX, *Chroniques comptables: le bilan de liquidation dans le cadre de la loi sur les faillites*, 2003/01-03.
- Wet van 17/07/1975 betreffende de boekhouding en de jaarrekening van de ondernemingen, gewijzigd door de wetten van 30/03/1976 en 24/03/1978, door het koninklijk besluit nr. 22 van 15/12/1978 en door de wetten van 1/07/1983 en 31/01/2001.
- Koninklijk besluit van 8/10/1976.
- Gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen.
- Wetboek van vennootschappen.
- Jaarverslag IBR 1998.
- Vademecum IBR 2002.

BIBLIOGRAFIE

- A. RAUCQ, *Sociétés anonymes*, Larcier, 1982.
- P. COPPENS, *Droit commercial*, Caby, 1980.
- J.M. DE BAKKER en O. RALLET, "La responsabilité des dirigeants et administrateurs de société", *La*

Noten

- ¹ Informatienota nr. 8 «Le Commissaire aux comptes et la continuité d'exploitation».
- ² Bilan nr. 327 van 31 augustus 1997.
- ³ ABB = Analytische BedrijfsBoekhouding